

Pázmány Law Working Papers
2010/2

Ádány Tamás Vince: A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága és a magyar jog

Pázmány Péter Katolikus Egyetem / Pázmány Péter Catholic University
Budapest

<http://www.plwp.jak.ppke.hu/>

A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága és a magyar jog*

Ádány Tamás Vince

Kevesen vitatják, hogy a ma ismert nemzetközi büntető törvényszékek mindegyikének őstípusa a II. világháború utáni Nemzetközi Katonai Törvényszékekben keresendő. Kevésbé gyakran hangoztatott tény, hogy e két mintául szolgáló törvényszék elsősorban a *common law* büntető igazságszolgáltatásra épült: a törvényszékeket ugyan a győztes hatalmak közösen hozták létre,¹ de az érdemi előkészítő munkában kizárólag az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és a Szovjetunió vett részt. Mivel az eredeti mintában a mára jelentőségéből sokat vesztő marxista hagyomány mellett kizárólag *common law* megoldások szerepeltek, ezek szerepe a mai napig meghatározó: még akkor is, ha a Római statútum számos kérdésben a kontinentális jogrendszerek felé tett engedményeket,² elsősorban az eljárás menetében, és részben az anyagi jogban több ponton máig tartja magát a *common law* dominancia, amely több ponton a kontinentális büntetőjogban szokatlan kodifikációs szintet eredményez.

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a fenti megállapítás nem tekinthető értékítéletnek: a nyugati kultúrát meghatározó két nagy jogcsalád nem „jó” vagy „rossz”: mindkét szabályozás alkalmas az emberi jogi elvárásoknak megfelelő tisztességes tárgyalás lefolytatására; az elkövető megbüntetésére, ha az szükséges; általánosságban az igazság lehetőség szerinti feltárására.

A nemzetközi büntető törvényszékeken alkalmazott jog sajátosságai részben a kontinentális és *common law* hagyományok keresztezéséből származnak. E „különös házasság” gyermekének tekinthető a jelenlegi anyagi jogi szabályozás, a tényállások meghatározása is. A néhány, témám szempontjából irreleváns *common law* eredetű büntetőjog intézményt leszámítva alapvetően kontinentális szemléletű magyar jogalkotás előtt álló hipotetikus feladat tehát igen nehéz: egy nem teljes mértékben kodifikált jogot kell a magyar büntetőjogi dogmatika igényeinek megfelelően a magyar jogrendszerbe átültetni. A Római statútum mégoly pontos magyar fordítása sem lehet önmagában elegendő a kontinentális jogrendszerekben elvárt garanciák biztosítására: tényállásai jellemzően keret-tényállások, a magyar Btk. tényállásaihoz képest sok esetben inkább egy-egy ottani fejezet tartalomjegyzékére

* A PPKE JÁK Oktatói Műhelyviták sorozat vitaanyaga, a szerző munkahelyi vitára bocsátott doktori értekezésének részleges, átdolgozott közlése.

1 Az 1945. évi Londoni egyezményhez a győztes hatalmakon kívül 19 másik állam is csatlakozott 1945 novemberéig. Az előkészítés ugyanakkor elsősorban a jaltai találkozáson és a moszkvai nyilatkozatban kifejtett elvek szerint zajlott. Részletesen l. : RICHARD OVERY: *The Nuremberg Trials...* 3-8. o.

2 WILLIAM A. SCHABAS: *An Introduction to the the International Criminal Court*, 71., 94-96, 124-126. o.

emlékeztetnek.³ A bírói mérlegelés számára hagyott ennyire tág terep egy *common law* illetve egy nemzetközi bíró számára lehetőség, míg egy kontinentális bíró számára akár - a szabályozatlanság miatt - az ítékezés praktikus akadálya is lehet.

A Római statútum átültetéséből eredő probléma megoldási javaslatának tárgyalása előtt azonban mindenképpen vizsgálandó, hogy szükséges-e egyáltalán ez az átültetés, van-e erre nézve tételes jogi kötelezettség, illetve, hogy gyakorlati-politikai szempontok alapján indokolt-e a jogalkotás terhelése ezzel a feladattal.

A Római statútum és a magyar jog kapcsolata

A tételes jogi kötelezettséget illetően elsőként a nemzetközi jog alapján a Magyar Köztársaságot jelenleg terhelő kötelezettséget érdemes vizsgálni. A Magyar Köztársaság a Római statútumban részes fél,⁴ az ICC munkájában részt vesz,⁵ az ICC mentességeiről szóló egyezményt pedig már évekkel ezelőtt kihirdette.⁶ A Római statútum jóhiszemű alkalmazása a nemzetközi jog alapelveiből fakadó köteletség,⁷ azonban ennek módszereit a nemzetközi jog nem írja elő részletesen és kötelező jelleggel.

Ennek ellenére több, mint sajnálatos, hogy 2001. november 31. óta nem történt meg a Római statútum szövegének kihirdetése. Azt a korábbi T/4490-es törvényjavaslat hirdette volna ki, amely ráadásul nem is tartalmazta az átültetéssel szükségszerűen együtt járó büntető anyagi-és eljárásjogi, valamint közjogi módosításokat. Utóbbiakat, a mentességek vonatkozásában, önálló javaslat, a T/4491-es számú tartalmazta. Az Országgyűlés Külügyi Bizottsága⁸ mindkét törvényjavaslat általános vitára bocsátását javasolta 2003. szeptemberében. A Bizottság 2003. szeptember 8-i ülése *összesen* 56 percig tartott, 16 napirendi pontot tárgyaltak a képviselők, ezek közül a nyolcadik volt a Római statútum.⁹ A T/4490-es törvényjavaslatot, tehát a Statútum teljes szövegét és annak magyar fordítását *kérdés és vita nélkül, egyhangú*

3 Pontos tartalmukat részben a korábbi törvényszékek gyakorlata, részben az arra épülő ún. Elements of Crimes c. dokumentum tartalmazza. Egyik sem ad viszont pontos büntetési tételeket, stb.

4 A Statútumot a Magyar Köztársaság 1999. november 15-én írta alá. A 72/2001. (XI. 7.) OGY határozat rendelkezett a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumának megerősítéséről. A ratifikációs okmány letétbe helyezése ennek alapján heteken belül, 2001. november 30-án megtörtént.

5 A 2201/2003. (IX. 4.) Korm. határozat alapján az Részes Államok Gyűlése éves gyűlésein magyar kormányküldöttség részt vehet.

6 2006. évi XXXI. törvény, a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma Részes Államainak Első Közgyűlése által, 2002. szeptember 10-én, New Yorkban elfogadott, a Nemzetközi Büntetőbíróság kiváltságairól és mentességeiről szóló Megállapodás kihirdetéséről.

7 ENSZ KGY 2625/1970 Hat. General Assembly Reports of the 25th Session, Resolutions adopted on the reports of the Sixth Committee, 124. o.

8 A T/4491. törvényjavaslat általános vitára alkalmasságát a többi illetékes bizottság – az Alkotmányügyi, az Emberi Jogi, a Honvédelmi, a Számvevőszéki és a Mentelmi Bizottság – megtárgyalta.

9 Jegyzőkönyv az Országgyűlés külügyi bizottságának 2003. szeptember 8-án, hétfőn 12.00 órakor az Országház főemelet 55. számú üléstermében megtartott üléséről. (KÜB/23/2003; KÜB/48/2002-2006) 7. és 17. o.

szavazással javasolta általános vitára a Bizottság.¹⁰ Megjegyzendő, hogy az előterjesztő Igazságügyi Minisztérium főosztályvezető-helyettese már ekkor felhívta a Bizottság figyelmét, hogy ratifikált egyezményről van szó, amelynek „kihirdetése időszerű”¹¹. Ezt követően a javaslat több évig volt tárgysorozatban, míg végül (?) 2006. május 18-án onnan kikerült.

A Római statútum tehát Magyarországra nézve kötelező egyezmény, amelynek magyar jogba transzformálása elmaradt. Ezért a kérdés elsősorban alkotmányjogi vetületű, jelesen a Római statútum normáinak természetére vonatkozik: az Alkotmány szerint általánosan elismert nemzetközi jogi szabálynak, vagy olyan vállalt kötelezettségnek minősül-e, amelynek a magyar joggal való összhangját meg kell teremteni?

A jelenlegi nemzetközi megítélésre tekintettel a Statútum egésze semmi esetre sem tekinthető általánosan elismert szabálynak,¹² míg egyes részei (bizonyos alább részletezendő, elsősorban anyagi jogi szabályok) a hazai alkotmánybírósági gyakorlat fényében egyértelműen annak tekinthetők.¹³ A fennmaradó szabályok tekintetében vizsgálendő ugyanakkor az összhang kérdése, amelynek megteremtése a jogalkotás, azon belül a Statútum tartalmára nézve a *törvényhozás, azaz az Országgyűlés feladata*.¹⁴

A jelenlegi szabályozási környezet következményei

A jogalkotási helyzet gyakorlati következményei nem vizsgálhatók a Római statútum vonatkozó tényleges tartalma nélkül. Az Államra nézve kötelező, de nem alkalmazható szabályok következményeit véleményem szerint a komplementaritásnak nevezett kiegészítő joghatósági modell tartalmazza. Eszerint bármely részes állam *akkor, és csak akkor* mentesítheti polgárait (és így közvetve saját magát) egy nemzetközi büntetőeljárástól, ha nemzeti fórumai előtt a Statútum anyagi jogi szabályai általában *alkalmazhatók* – konkrét esetben pedig *alkalmazottak*. Ha a szabályok nem alkalmazhatóak, bármely anyagi vagy eljárásjogi hiányosság miatt, az állam a Római statútum 17. cikk 3. bekezdésében szereplő módon nem képes eljárást lefolytatni.¹⁵ A működőképes hazai igazságszolgáltatásra nézve látszólag sértő az iménti megállapítás, ugyanakkor a Statútum szerint nem csak az igazságszolgáltatás teljes vagy részleges összeomlása, hanem annak bármely okból eredő *elérhetetlensége* is az eljárás lefolytatására vonatkozó képesség hiányát jelenti. Nem

10 *ibid.* 10-11. o.

11 *ibid.* 10. o.

12 2010. novemberében ugyan 114 részes fél és 139 aláíró állam áll a Statútum mögött, ugyanakkor a meghatározó nagyhatalmak egy része, gyakorlatilag a Föld lakosságának több mint fele nem tartozik a részes felek közzé, hasonlóképpen néhány hagyományos válsággócban lévő államok is kerülnek a kötelező erő elismerését.

13 L. pl. 53/1993 ABh

14 2005. évi L. tv. 9. § - vö. 72/2001. (XI. 7.) OGY határozat

15 „due to a total or substantial collapse or unavailability of its national judicial system, the State is unable to obtain the accused or the necessary evidence and testimony or otherwise unable to carry out its proceedings.”

megfelelő vagy nem is létező anyagi jogi szabályok esetén a jogérvényesítés gyakorlatilag nem lesz megfelelő. Ezt támasztja alá a nemzetközi emberi jogi bírászkodás néhány példája. A Nachova ügyben az Emberi Jogok Európai Bírósága, egy halálos kimenetelű letartóztatás utáni bolgár nemzeti vizsgálatról megállapította:

„Az a tény, hogy a vizsgálat jogszerűnek találta az erő alkalmazását, csupán *megerősíti a vizsgálat alapjául szolgáló szabályok hibás természetét* és azt, hogy azok mennyire nem tisztelik az élethez való jogot.”¹⁶

A Római statútum ugyanakkor nem tartalmaz közvetlen kötelezettséget arra nézve, hogy a Bíróság joghatóságába tartozó bűncselekményeknek szerepelniük kellene a nemzeti jogban. A 86. cikk tartalmazza a tagállamok általános együttműködési kötelezettségét, miszerint az államok a „[...] Statútum rendelkezéseinek megfelelően teljes mértékben együttműködnek a Bírósággal a Bíróság joghatóságába tartozó bűntettek miatti nyomozás és büntetőeljárás során.” Az általános kötelezettségen túl a 88. cikk további pozitív kötelezettséget ró a nemzeti jogalkotókra, annak érdekében, hogy *a nemzeti jogrendszerekben olyan eljárások álljanak rendelkezésre, amelyek lehetővé teszik az ICC által alkalmazott valamennyi együttműködési forma érvényesítését.* A Statútum IX. fejezetében tárgyalt együttműködési formákból fakadó feladatok ellátására a legtöbb jogállami igazságszolgáltatási szervezet – így a magyar is – felkészültségénél, szakmai színvonalánál fogva alkalmas: viszont az anyagi jogi szabályok hiánya a kettős inkrimináció követelménye miatt a nemzetközi bűnügyi együttműködésnek is gátat szabhat.

Együttműködési lehetőség bűncselekmények hiányában

A fenti megállapítások alapján tehát nem biztos, hogy a Római statútum valamennyi bűncselekménye büntethető Magyarországon. Az ebből fakadó kérdés tehát az, hogy lehet-e a magyar büntetőjog alapján esetleg nem büntethető cselekmények miatt bárki kérésére Magyarországon eljárási cselekményeket lefolytatni? A nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló törvény szerint ilyen kérés nem terjeszthető elő és nem teljesíthető, csak akkor, ha a magyar és a külföldi jog egyaránt büntetni rendeli a cselekményt.¹⁷ A nemzetközi törvényszékek esetében „külföldi jog” alatt értelemszerűen a nemzetközi jog értendő, konkrétan az egyes intézmények statútumai,¹⁸ azonban félő, hogy a magyar jog hézagai miatt a fenti kettős büntethetőségi (*double criminality*) szabály nem érvényesülhet.

16 Nachova v. Bulgária (43577/98; 43579/98), 2005.07.06., 114. pont, saját kiemelés

17 1996. évi XXXVIII. tv. 5. § (1) a)

18 T/4490 törvényjavaslat, 3. § (2); BERT SWART-GÖRAN SLUITER: *The ICC and International Criminal Co-operation*, 16. o.

Hasonló kérdés merült fel az Európai Unió, valamint az Izlandi Köztársaság és a Norvég Királyság között az Európai Unió tagállamai, valamint Izland és Norvégia közötti átadási eljárásról szóló Megállapodás kihirdetéséről szóló törvény alkotmánybíróági vizsgálatában.¹⁹ Az eljárást kezdeményező Köztársasági Elnök aggályosnak tartotta többek között a megállapodás 3. cikk (3) bekezdését, amely „bizonyos – mindenekelőtt a terrorizmushoz és a szervezett bűnözéshez kapcsolódó – bűncselekmények esetén álláspontja szerint kizárja a kettős büntethetőség követelményének alkalmazását.” Az Alkotmánybíróóság határozatában külön vizsgálta a „magyar jog szerinti” büntetni rendeltség viszonyát a nemzetközi joggal összefüggésben. A rendszerváltáskori állapotokat elemezve a határozatban szereplő vizsgálat eredménye:

„Megállapítható, hogy a szövegezési változtatásokat azzal a szándékkal hajtották végre, hogy azok tartalma a szóhasználatától függetlenül a magyar és a nemzetközi jog szerinti büntetni rendeltséget egyaránt lefedje.”²⁰

A magyar jog szerinti büntetni rendeltség a határozat szerint magában foglalja a *magyar büntető jogszabályban foglalt tényállásokat, a kihirdetéssel a magyar jog részévé tett nemzetközi szerződéseket, és az egyetemes nemzetközi szokásjogon alapuló büntetendőség elfogadását.*²¹ Az ezekből felálló logikailag zárt rendszer elemeinek azonban „meg kell felelniük a magyar Alkotmány követelményeinek, mindenekelőtt a büntetőjogi legalitás követelményeinek.”²² Ezek a követelmények többek között megkövetelik, hogy „csak olyan magatartás tekinthető bűncselekménynek, amit a törvény büntetendő cselekményként fogalmaz meg. Ezért *a magyar jog szerinti bűncselekmény megítéléséhez feltétlenül szükséges a tényállási elemek megléte.*”²³

Ennek megfelelően, feltétel nélkül elfogadva, hogy az Alkotmány 57. § (4) bekezdésén alapuló rendelkezést nem lenne helyénvaló törölni a magyar bűnügyi jogsegélyről szóló törvényből, a 2001. november 30-án ratifikált, 2002. július 1. óta hatályos Római statútum 88. cikkében vállalt kötelezettséget a Magyar Köztársaság csak akkor tudja összhangba állítani saját jogrendszerével, ha az önmagukban kétségtelenül elégtelen gesztusértékű felajánlásokon, és az ennek ellenére önmagukban megfelelő jogsegély-eljárási szabályokon túl, az eljárási cselekmények alapjául szolgáló tényállások a magyar jog alapján is büntetni rendelték. Ezért csak részlegesen tartom elfogadhatónak a T/4490. törvényjavaslathoz fűzött azon miniszteri megállapítást, miszerint a magyar jog a 88. cikkben foglalt követelményeknek eleget tesz.²⁴ Önmagában eljárási jogunkra, a nemzetközi bűnügyi jogsegély szabályozására ez a kijelentés valóban igaz. A büntető anyagi jog azonban nem felel meg teljes mértékben a

19 32/2008. (III. 12.) AB határozat. Közzétéve a Magyar Közlöny 2008. évi 40. számában

20 32/2008 ABh

21 32/2008 ABh

22 32/2008 ABh

23 32/2008 ABh

24 T/4490 törvényjavaslat

fentiekben leírt nemzetközi elvárásoknak, és azt bizonyos később tárgyalandó aggályok miatt nem tudjuk kiváltani a Statútum közvetlen nemzeti szintű alkalmazásával.²⁵

Összhang és...

Kontinentális jogrendszerünkben a komplementaritás szempontjából tehát nem csak az eseti ügyekben mutatott hajlandóság releváns, hanem a nemzeti szabályokban rejlő *lehetőség* megléte is, a szóban forgó cselekmények nemzetközi szabályoknak *megfelelő* elbírálására. E lehetőség megteremtése minden, a Statútum alapján igénybe vehető szuverenitás-védelmi eszköz *conditio sine qua non*-ja. Nem a magyar napisajtóban megszokott, ködös nemzetközi „elvárásokról”, esetleg elvekről vagy gyakorlatról van szó: a jelen fejezetben vázolt, tételesen meghatározott bűncselekmény-fogalmaknak kell megfelelni.

A Római statútum 17. cikkében szereplő „érdemi eljárás” követelménye e vonatkozásban csak akkor teljesülhet, ha azonos tényállás alapján a nemzeti fórumon olyan ítélet születhet, amely legfőbb vonásaiban megegyezik egy ugyanazon tényállás alapján az ICC által hozandó ítélettel.²⁶

Jelenleg azonban erre nemzeti implementáció hiányában nincs minden esetben kielégítő lehetőség, még úgy sem, hogy véleményem szerint nem feltétlenül szükséges a betű szerint egyező minősítés, elegendő ha a nemzeti és a nemzetközi tényállás főbb elemeiben megfeleltethető egymásnak. Hasonlóképpen irrelevánsnak látszik a tényállások száma, vagyis hogy hány tényállás megállapítása szükséges egy nemzetközi bűncselekménynek a belső jog alapján, de a nemzetközi jognak megfelelő elbírálásához. Erre utaló jelek már az ICTY gyakorlatában is felbukkantak.²⁷ Az ICTY elsődleges joghatósága miatt eleinte természetesen az összehasonlítás eredménye kevésbé számított központi problémának, mindenesetre nyilvánvaló, hogy a nemzetközi fórum nem zárkózott el a nemzeti szabályozás tartalmának érdemi vizsgálatától. Erre a hajlandóságra az eredendően kiegészítő joghatósággal rendelkező ICC esetében még inkább lehet számítani. Nemcsak a Statútum szabályai, hanem az ICC saját szerepéről szóló nyilatkozatai is erre utalnak.²⁸

Az EUIN határozat értelmében három lehetőség kínálkozik a hazai büntethetőség megvalósítására:

- magyar büntető jogszabályban foglalt tényállásokkal

25 L. , 1. o.

26 L. ordinary crimes magyarázatát: Yearbook of The International Law Commission, 1994, Vol II. Part 2. 58. o. (6)

27 ICTY Manual on Developed Practices, 170. o. 12. bek.

28 ICC Prosecutorial Strategy 2009-2012, 7 & 16. bek

- kihirdetéssel a magyar jog részévé tett nemzetközi szerződésekkel
- egyetemes nemzetközi szokásjogon alapuló büntetendőség alkalmazásával.

A jogalkotásra ez utóbbi megoldás róná a legkevesebb terhet, és mivel elvi lehetősége adott, érdemes ennek vizsgálatával folytatni a jelen elemzést: hiszen a Római statútum magyarországi alkalmazhatóságát illetően durva tévedéssel felérő túlzás lenne a magyar jog teljes alkalmatlanságát feltételezni. Probléma ugyan kétségtelenül létezik, de a megfelelő megoldások feltárása a probléma pontos meghatározását feltételezi: ezért vissza kell térnünk a Római statútum normáinak az Alkotmány szerinti besorolásához. Az Alkotmánybíróságnak a Római statútumot hat évvel megelőző határozata szerint:

„A háborús bűncselekmények és emberiség elleni bűncselekményekre vonatkozó szabályok kétség kívül a nemzetközi szokásjog részei; a nemzetek közössége által elismert általános elvek, a magyar Alkotmány szóhasználata szerint "a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai" közé számítanak.”

Hozzátehetjük, hogy a népiirtás és az agresszió tilalma a nemzetközi *ius cogens* részeként szintén általánosan elismert, a nemzetközi szóhasználattal élve *erga omnes* norma. A Római statútumban szereplő bűncselekmények tehát jellemzően rendelkeznek nemzetközi szokásjogi természettel,²⁹ vagy más okból kifolyólag tekinthetők a nemzetközi jog általánosan elfogadott szabályainak. Elvileg nem zárható ki, hogy a sortűzperekhez hasonlóan az Alkotmánybíróság határozatai alapján közvetlenül alkalmazhatóak legyenek a magyar jogban.

Véleményem szerint azonban épp a sortűzperek alapozzák meg a részletesebb szabályozás igényét. Elméletileg monista módon is alkalmazható a Római statútum szokásjogon alapuló része, azonban legutóbb a Korbély ügy és az azt érő kritikák újból rávilágítottak, hogy olyan speciális ismereteket igénylő szakterületről van, amelyre nem feltétlenül igaz a *iura novit curia* elv. A nemzetközi büntető törvényszékeken alkalmazott jog nem önmagában való: a humanitárius nemzetközi jog nélkül gyakorlatilag értelmezhetetlen a szabályok egy jelentős része, a háborús bűncselekményekre vonatkozó teljes szabályozás, az alkalmazandó speciális büntetendőséget kizáró okok, a potenciális elkövetők és az elkövetés körülményeinek, a fegyveres konfliktusnak a léte.

Hatalmas és szükségtelen munkaterhet jelent a hazai jogalkalmazásra, hogy a vonatkozó több ezer – az érdemi szabályokat tisztázó esetjoggal együtt sok tízezer – oldalnyi hatályos humanitárius nemzetközi jogot a maga teljességében megismerje és megfelelően alkalmazza.

²⁹ A Római konferencia egyik preferenciája volt az ún. treaty-based crimes koncepció elutasítása, vagyis a konferencián csak szokásjogi háttérrel rendelkező tényállásokat kodifikáltak. Néhány állam igyekezete ellenére a szerződéses bűncselekmények nem kerültek be a végleges szövegbe (kábitószó kereskedelem, terrorizmus stb.) L. pl. : ROY S. LEE (ed): *The Making of the Rome Statute*, 85-87. o.

A hétköznapi jogalanyokkal szemben ugyanez lehetetlen elvárás lenne, ahol ráadásul a kérdés súlyára tekintettel³⁰ nem tűnik helyesnek az *ignorantia iuris non excusat* elv látens cinizmusa mögé bújni.

A jogbiztonság követelménye alapján mindenképpen elvárható lenne, hogy e bűncselekmények a magyar jogban hozzáférhetőek legyenek. Az anyagi jogi adaptáció hiányából fakadó talán legfontosabb jogbiztonsági probléma jelenleg, hogy a Római statútum bűncselekményeinek nincs normatív erejű magyar fordítása. A humanitárius jog terjesztése tételes jogi kötelezettség.³¹ Hasonló a nemzetközi jogban nem létezik, de a praktikus okok, amelyek a vonatkozó információ célszemélyekhez való eljuttatását megkívnák, azonosak. Ezért annak analógiájára, ahogy a humanitárius jog legfontosabb szabályait akár a Honvédség szolgálati szabályzatába integrálták, úgy a nemzetközi büntető anyagi jogi szabályok esetében is helyes lenne ezeket legalább a jogalkalmazásban közvetlenül használt Büntető törvénykönyvben megjeleníteni.

A Római statútum bűncselekményeinek átültetése mellett más praktikus érvek is felhozhatók. Kizárólag ezáltal válna lehetővé, hogy az ilyen cselekmények elkövetésével gyanúsított magyar állampolgárral, vagy más részes állam Magyarországon őrizetbe vett állampolgárával szemben, magyar bíróság le tudja folytatni az eljárást, ezzel elkerülve az egyéni felelősségen túl jelentkező, az államot terhelő óriási presztízs-vesztéséget.³²

Végül, de nem utolsósorban a Római statútumban foglalt bűncselekmények kiemelkedő súlya, az áldozatok jellemzően magas száma miatt, egy polgári demokráciában a jogállamiság eszméje miatt sem megengedhető, hogy ezek megtorlására ne álljon az igazságszolgáltatás rendelkezésére a kor színvonalának legalább nagyjából megfelelő jogszabályi háttér.

Az EUIN határozatban felrajzolt lehetőségek közül bármelyik megoldás jogszerű, mindazonáltal célszerű a két első, dualistának nevezhető megoldást választani a Római statútum bűncselekményei esetében.

Kézenfekvőnek látszik az az igény, hogy Magyarországon a hatályos Btk. szövege önmagában feleljen meg a fenti célnak, és ne terhelje a magyar bírót feleslegesen egy közvetlenül alkalmazandó nemzetközi egyezmény párhuzamos vizsgálatával minden olyan ügyben, amely a Római statútumban szereplő bűncselekményekkel kapcsolatos. Viszont a magyar jogban ma sem csak a Btk. állapít meg bűncselekményeket: kínálózó példaként,

30 Büntető szabályokról lévén szó a megelőzés célja, a prevenció nem elhanyagolható szempont. Az okozott jogsértés súlya ezt csak még hangsúlyosabbá teszi. PAYAM AKHAVAN: *Beyond Impunity: Can International Criminal Justice Prevent Future Atrocities*, 11-12. o.

31 L. 1949. évi I. Genfi egyezmény, 47. cikk, 1977. évi I. Genfi kiegészítő jegyzőkönyv 83. cikk, stb.

32 Részletesen I. LIUN YANG: *On the Principle of Complementarity*, 125. o.

vizsgálódásunk szempontjából releváns jogforrásnak, hosszas előzetes indoklás nélkül is elfogadhatjuk az 1945. évi VII. törvénycikket, annak még hatályban lévő rendelkezéseit.³³

Ennek fényében három jogtechnikai megoldás kínálkozik a magyar büntető jogszabályok Statútumhoz igazítására, feltéve persze, hogy a magyar Jogalkotó nem az 4/1997 ABh szerinti másik módon kívánja megteremteni a vállalt kötelezettség és a belső összhangját, azaz felmondva a Római statútumot.³⁴ Ennek lehetőségét jelen dolgozatomban nem vizsgálom, a nyilvánvaló szerződésjogi nehézségeken túl komoly politikai problémát okozna, EU és NATO partnereink többsége felé ez a lépés komoly visszatetszést jelentene. Továbbá egy ilyen aktus tényleges joghatása is kétségesnek nevezhető, hiszen a Statútumból éppen a jogalkotási kihívást megteremtő szabályok mutatnak túl a vállalt kötelezettségek körén.

A fennmaradó lehetőségek tehát a magyar jog nemzetközi joghoz igazításának a nemzetközi jogi kötelezettség fenntartásával való módjára hivatkoznak:

a.) Az elhatárolási kérdéseket tisztázva a Statútumot a Btk. mellett külön törvényben is ki lehetne hirdetni. Ez a lehetőség relatíve gyorsan elérhető, mindenképpen szükséges is de önmagában annál kevésbé jelentene hatékony megoldást. Magát a Statútumot véleményem szerint annak ellenére kötelező kihirdetni, hogy egyes részei általánosan elismert szabályok. Egy ilyen kihirdetés viszont e tényállásokon túl számos egyéb, az eljárások szempontjából teljesen lényegtelen rendelkezés vizsgálatával terhelné a nemzeti bíró munkáját. Ráadásul maguk a tényállások sem csak a Statútumban szerepelnek; a Bűncselekmények Tényállási Elemei³⁵ című dokumentum a legenyhébb megfogalmazásban is kötelező jogértelmezéssel egészíti ki azokat. Ez utóbbi dokumentum viszont nem része a Statútumnak, a kihirdető jogszabály sem tartalmazza annak hivatalos magyar fordítását, sőt ilyen nyilvánosan hozzáférhető, hivatalos magyar nyelvű változat tudomásom szerint nem is készült még.³⁶

33 L. 2/1994 ABh indoklása szerint: „Az Alkotmánybíróság megállapítja tehát, hogy az Nbr. 11. § 5. pontja és 13. § 2. pontja nem alkotmányellenes, mivel a nemzetközi büntetőjogban is kriminalizált magatartásokat tartalmaznak.”

34 4/1997. ABh II. rész 8. pont: „Az Abtv. 1. § b) pontja szerinti utólagos alkotmányossági vizsgálat tárgya lehet a nemzetközi szerződést kihirdető jogszabály és az alkotmányossági vizsgálat a szerződést kihirdető jogszabály részévé vált nemzetközi szerződés alkotmányellenességének a vizsgálatára is kiterjedhet. Ha az Alkotmánybíróság a nemzetközi szerződést vagy annak valamely rendelkezését alkotmányellenesnek találja, a nemzetközi szerződést kihirdető jogszabály alkotmányellenességét állapítja meg. Az Alkotmánybíróság alkotmányellenességet megállapító határozata azonban a Magyar Köztársaság nemzetközi kötelezettségvállalására kihatással nem lehet. Az Alkotmánybíróság határozata folytán a jogalkotónak meg kell teremtenie a vállalt nemzetközi jogi kötelezettség és a belső jog összhangját; vagy úgy, hogy a Magyar Köztársaságnak a nemzetközi szerződés Alkotmánnyal ellentétes részét fel kell mondania, illetőleg el kell érnie annak módosítását, vagy - szükség esetén - az Alkotmányt kell módosítani. Ennek megtörténteig az Alkotmánybíróság a megsemmisítés időpontja tárgyában a határozathozatalt ésszerű határidőre felfüggesztheti.”

35 ICC-ASP/1/3(part II-B), 2002. szeptember. A szabályozásnak ezt a módját érték kritikák, egyes vélemények szerint ezen elemeknek a Statútum szövegében lenne a helyük. L. ROSANNE SHABTAI: *Poor Drafting...*, 169. o.

36 A felvetődő problémával kapcsolatban I. VARGA RÉKA: *Háborús bűncselekményekkel kapcsolatos eljárások*

Mivel a bűncselekmények címe mögött meghúzódó érdemi tényállások túlnyomórészt ez utóbbi dokumentumban találhatóak, a Statútum szövegének szolgai átmásolása a magyar jogba nem valósítja meg a nemzetközi jog és a belső jog összhangját: hasonló helyzetet eredményezne az 1949-es Genfi egyezmények hibás kihirdetéséből adódó alkotmányos visszássághoz.

b.) A Btk. valamennyi, potenciálisan szóba jöhető tényállását a jelenlegi jogszabályhelyek megőrzésével módosítani, úgy hogy elhatárolható legyen az el nem évülő nemzetközi bűncselekmény a hasonló tényállás alapján üldözendő köztörvényes bűncselekménytől. Ez talán a legkevésbé szerencsés megoldás, mert az érintett tényállások magas száma, rendszertani széttagoltsága miatt³⁷ igen komoly jogszabály-előkészítési munkát igényelne, külügyi, közjogi és büntetőjogi kodifikációs, valamint honvédelmi kérdéseket érintve. Továbbá az elhatárolási szempontok kodifikálásával olyan kazuisztikát teremtene, amely akár veszélyeztethetné a magyar Btk. átláthatóságát és integritását. Eredményét tekintve szükségtelen, indokolatlan terhet jelentene a mindenkori büntető-jogalkalmazás számára egy ilyen novella.

c.) a Statútum alapján a megőrzésre érdemes magyar hagyományoknak is megfelelő önálló jogszabályt alkotni, amely akár Btk. novellaként a jelenlegi XI. fejezetet is felválthatná. A novelláris Btk. módosítás lehetősége ugyan nem, de az önálló, harmonizáló jogszabály elfogadására való törekvés egyértelműen kiderül a miniszteri indoklásból.³⁸ A törvényjavaslat rejtélyes visszavonása ellenére ez a valószínűsíthető irány, amelyet a magyar jogalkotó a kérdés jövőbeni rendezése során várhatóan választani fog. Mindenképpen szükséges azonban egy ilyen novella előkészítése során a már említett Bűncselekmények Tényállási Elemei³⁹ című dokumentum integrálása a Statútum fogalmaival. A novella várható hosszúsága esetleg felveti az önálló törvényben történő szabályozás lehetőségét, illetve igényét is.

A Büntető törvénykönyv hatályos szövege számos ponton látszólag már most is megfelel a Római statútumnak. Azonban bármelyik fenti megoldás alkalmazására kerüljön is sor, a Btk. XI. fejezetének módosítása – esetleges törlése – elkerülhetetlennek látszik. A tényállások összehasonlítása igen alapos vizsgálatot igényel, e munkában csak a fenti problémák illusztrációjaként vázolok néhány lehetséges párhuzamot, az ICC bűncselekmények és a magyar Btk. között.

nemzeti bíróságok előtt, 95. o.

37 Érintett Btk fejezetek lehetnek: az állam elleni (X.), az emberiség elleni (XI.) és a személy elleni (XII.) bűncselekményeket tartalmazó fejezetek.

38 T/4490 törvényjavaslat: „A Statútum és a hazai büntetőjog összhangjának megteremtéséről külön törvényjavaslat készül majd.”

39 ICC-ASP/1/3(part II-B), 2002. szeptember. A szabályozásnak ezt a módját érték kritikák, egyes vélemények szerint ezen elemeknek a Statútum szövegében lenne a helyük. L. ROSANNE SHABTAI: *Poor Drafting...*, 169. o.

... diszharmónia

Jelen dolgozat írásakor már négy bűncselekménnyel kell az összhangot megteremteni:⁴⁰ a népiirtás, az emberi(es)ség elleni bűncselekmények, háborús bűncselekmények és az agresszió címek alatt a Statútumban és a Tényállások elemeiben foglalt cselekmények megfelelőit kell a magyar Btk.-nak is tartalmaznia. További követelmény azonban, hogy ezek a bűncselekmények nem évülnek el, tehát az elévülés tilalmát (megfelelő feltételek esetén) valamennyi szóba jöhető tényállás esetében be kell emelni a magyar jogba is – ez pedig minden valószínűség szerint nem kívánatos kazuisztikához vezethetne.

A hatályos magyar Btk. XI. fejezetében az első, szembeszökő problémát a nemzetközi bűncselekményekkel való összevetésben a fejezet szerkezete jelenti. A fejezet címe, „Az emberiség elleni bűncselekmények” híven tükrözi az 1978-ban még kizárólagosnak nevezhető nürnbergi felosztást, és címével is valószínűleg az akkor létező fogalmakra utal.⁴¹

A fejezeten belül már kevésbé koherens fogalomhasználattal találkozunk: a béke elleni bűncselekmények és a háborús bűncselekmények felosztás látszólag még a nürnbergi mintát követi, az egyes tényállások tartalma és elhelyezése azonban már nem felel meg a kilencvenes években gyökeresen átalakult nemzetközi rendszernek, sőt már az 1950-es Nürnbergi elvekben „csak” megerősített, nemzetközi szokásjoggá vált bűncselekmény-fogalmaknak sem.

A magyar törvény fejezetcímében szereplő emberiség elleni bűncselekmények alatt valószínűleg az „*offences against mankind*” gyűjtőfogalmat kell értenünk. A „béke elleni bűncselekmények” közül a háborús uszítás valóban a nürnbergi *crimes against peace* néhány lehetséges elkövetési magatartását és bűnösségi alakzatát írja le.⁴² A tiltott toborzás tényállása véleményem szerint nem helyezhető el a nemzetközi bűncselekmények között, amennyiben nem a gyermekkatonák alkalmazására vonatkoztatjuk: az viszont háborús bűncselekmény. A tiltott toborzás jelen formájában talán jobban illeszkedne a katonai bűncselekmények közzé. A magyar törvényben béke elleni bűncselekmények között szereplő népiirtás az ember(ie)sség

40 A lista egyelőre zárt, de a kampaljai változások egyúttal azt is bizonyítják, hogy a magyar jogalkotási folyamatnak a nemzetközi jog változások követésére alkalmas jogszabályi formát kell választania. vö. ICTY stat.

41 E ponton feltehető, hogy ez a fejezetcím az „*offences against mankind*” fordítása, amely valójában egy jogi súlyából már sokat veszített gyűjtőfogalom, és nem a magyar nyelvben szintén emberiség elleni bűncselekményként fordított *crimes against humanity* fogalmat takarja. Részletesen l. alább.

42 Háborús uszítás

153. § (1) Aki háborúra uszít, vagy egyébként háborús hírverést folytat, büntetést követ el, és két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt nagy nyilvánosság előtt követik el.

(3) Aki háborús uszításra irányuló előkészületet követ el, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

elleni bűncselekmények közül vált mára vitathatatlan önálló tényállássá: az apartheiddel együtt ezért egy új alfejezetben lenne a helye, mert a béke elleni bűncselekmény - az egész fejezet, ma már kötelező háttérét jelentő - nemzetközi jogban új néven szerepel, lényegében ebből alakult ki az agresszió fogalma. A nemzetközi bűncselekmények ilyen belső, rendszertani tagolása azonban nem több, mint stiláris kérdés; feltéve, hogy az elévülés tilalma és az egyéb, nemzetközi bűncselekményekhez fűződő speciális bűncselekmények megállapíthatóak maradnak.

A fenti strukturális problémát leszámítva, a legsúlyosabb bűncselekmény, a népirtás tételes jogi meghatározásában *teljes az összhang* nemzetközi és magyar jog között: mivel mind a Statútum, mind a ma hatályos Btk. azonos forrás, az 1948. évi Genocídium egyezmény fogalmát vette át szó szerint,⁴³ módosítás nélkül.⁴⁴ Így a népirtással kapcsolatban valóban egyedül a béke elleni bűncselekményként történő azonosítása vethet fel elméleti (tulajdonképpen szörszálhasogató) nemzetközi jogi kérdéseket, amelyek azonban a büntethetőséget, és a megfelelő minősítés *conditio sine qua non*-jának számító elévülési tilalmat már nem érintik.

Összehasonlító vizsgálatra szorul viszont a Római statútumban és a Nürnbergi elvekben is közös két másik bűncselekmény, „war crimes” és a „crimes against humanity” a magyar Btk. tényállásai alapján. A nürnbergi bűncselekmények óta eltelt több mint fél évszázad, és különösen az elmúlt közel húsz év rohanó jogfejlődése miatt a Btk. tényállásait csak az ICC-n használt tényállásokkal vettem össze: a nürnbergi elvek és ítéletek óriási hatása tagadhatatlan, de ezek beépültek a nemzetközi szokásjogba, és az ICTY és az ICTR ítéletei által frissítve a Római statútumba. A magyar jogra, ma, az ezredforduló után ez utóbbi dokumentum van hasonlíthatatlanul nagyobb sürgetést jelentő hatással; még akkor is, ha e sürgetésnek egyelőre a magyar jogban sok tételes eredménye nem tapasztalható.

Az emberiség elleni büntettek vonatkozásában a visszavont törvényjavaslat miniszteri indoklása is elismerte, hogy „a magyar Btk. a tulajdonképpeni emberiség elleni bűncselekményeket nem is tartalmazza.”⁴⁵ A Statútum alkalmazásában az emberiség elleni büntettek alatt a polgári lakosság elleni átfogó vagy módszeres támadás részeként, a támadásról tudva elkövetett, a 7. cikkben *nem kimerítően* felsorolt cselekményeket találjuk.

43 A kilencvenes években bekövetkezett Btk. módosítás után.

44 MOHÁCSI PÉTER a Különös rész 1996-os kommentárjában a bűncselekmény jogi tárgyaként az emberiség békéjét jelöli meg: ez mindenképp logikailag helyes következtetés a népirtás Btk-n belüli helyéből eredően, tartalmi adekvátsága azonban ezzel nem jár feltétlenül együtt. (L. A *Büntető törvénykönyv magyarázata – Különös rész* 291. o.) A népirtás valóban sérti az emberiség békéjét is: de a nemzetközi béke megsértése esetén nem az egyéni felelősség az elsődleges, hanem a Biztonsági Tanács VII. fejezet alapján hozott szankcióiban realizálódó állami felelősség, amelyet kiegészít az egyén felelőssége.

45 T/4490 törvényjavaslat

Az elnevezéssel kapcsolatban külön kell szót ejteni a crimes against humanity kifejezés fordításáról. A tárgysorozatból kivett, korábbi T/4490-es törvényjavaslat miniszteri indoklása szerint:

„A hatályos Büntető Törvénykönyv XI. Fejezetének címe a korábbi nemzetközi szerződésekben szereplő "mankind" kifejezés alapján "emberiség" elleni bűncselekményként vezette be a magyar jogba e bűncselelményeket. Ebből fakadóan több mint egy tucat törvény ezt a terminológiát vette át. Az újabb szerződésekben már a "crimes against humanity" kifejezést használják, amelynek helyes magyar fordítása az "emberiesség" elleni bűncselelmények. A jelenlegi felfogás szerint az emberiesség elleni bűncselelmények csak egy csoportját képezik a nemzetközi jogi (nemzetközi közjog elleni) bűncselelményeknek. A magyar Btk. az emberiség elleni bűncselelmények néven gyűjti össze azokat a bűncselelményeket, amelyeket a nemzetközi jog népiirtásként, apartheidként, háborús bűncselelményekként, agresszióként, és a tulajdonképpeni emberiesség elleni bűncselelményekként használ, sőt a magyar Btk. a tulajdonképpeni emberiesség elleni bűncselelményeket nem is tartalmazza.”

Az indoklás e bekezdése pontosításra szorul: a „mankind” ritkán és csak tervezetben használt fogalom volt, amely valamennyi, a nürnbergi IMT joghatóságába tartozó cselekményt magába foglalta. A jelen értelemben viszont valamennyi vonatkozó szerződés a *crimes against humanity* kifejezést használja, bár tagadhatatlan, hogy ennek jelentése megkérdőjelezhető: egyszerre jelenti az emberiséget, mint az emberek összességét, és az emberiességet, azaz a humanitást, az emberi lét lényegét jelentő eszmei alapokat.

A Párizs környéki békékből azért maradt ki az emberiesség alapvető törvényei elleni cselelmények miatti felelősségrevonás, mert az előkészítő bizottság két amerikai tagja szerint a „*laws of humanity*” nem volt elég precíz fogalom, sokkal inkább valamifajta „morális jogot”⁴⁶ jelentett. A jogi minősítésre vonatkozó amerikai elutasítás nem a későbbi definíció alapján akár népiirtással felérő *tényeknek* szólt: több diplomata, köztük az akkori törökországi amerikai nagykövet, Henri Morgenthau is jelezte az örmények elveszejtésére irányuló szisztematikus török politika veszélyét, még az üldöztetések alatt.⁴⁷ 1915-ben közös nyilatkozatot adott ki a francia, a brit és az orosz kormány, elítélendő Törökország bűneit a

46 DAVID MATAS: *Prosecuting Crimes against Humanity: The Lessons of World War I*, 89-90. o.; RATNER-ABRAMS: *Accountability...* 46-47. o.

47 MICHAEL J. KELLY: *Can Sovereigns Be Brought to Justice - The Crime of Genocide's Evolution and the Meaning of the Milosevic Trial*, 268. o.; JOHN SAMSEY: *80 Years Too Late: The International Criminal Court and the 20th Century's First Genocide*, 331. o.

humanitás és a civilizáció ellen,⁴⁸ ami szintén az eszmére utal inkább, mint az emberiség összességére.

Az ICTY gyakorlatában is felbukkan a fogalom értelmezésére tett kísérlet. A kényszer, mint büntethetőséget kizáró ok vizsgálatáról elhíresült Erdemovic ítéletben jegyezte meg a bíróság:

„Az emberiség elleni bűncselekmények olyan súlyos, erőszakos cselekmények, amelyek az emberi lényeket a legelemibb igényeikben támadják: az életükben, szabadságukban, fizikai jólétükben, egészségükben illetve méltóságukban. Embertelen cselekmények, mert súlyukra és kiterjedtségükre tekintettel túlmennék a nemzetközi közösség által még tolerálható határon, amely ezért kikényszeríteni köteles megbüntetésüket. De az emberiség elleni bűncselekmények ugyanakkor túlmutatnak az egyénen, mert amikor az egyén szenved el a támadást, az emberiséget is támadják és tagadják. *Ezért az emberiség koncepciója maga az áldozat, ez határozza meg az emberiség elleni bűncselekmények lényegét.*”⁴⁹

A kettős jelentésen belül az első,⁵⁰ azaz a „humanitás”, mint eszme tűnik hangsúlyosabbnak, bár hiba lenne elfeledkezni a fogalom másik értelméről, azaz minden ember közösségéről. Erre utaló jelekre nagyon könnyen bukkanhatunk nemcsak a magyar jogszabályokban, de a nemzetközi irodalomban is.⁵¹ A Black's Law Dictionary a crimes against humanity fogalommal kapcsolatban a fogalom kettősségét remekül illusztráló kifejezést használ,⁵² amely a Római statútum preambulumban is visszaköszön.⁵³ Eszerint egy ilyen büntett „*az emberiség lelkiismeretét megrázó brutális cselekmény*”⁵⁴

Az „emberiség lelkiismerete” a preambulumban orosz szövege szerint: *совесть человечества (szovjeszty csilovecsesztva)*, míg az emberiség elleni bűncselekmény oroszul *преступления против человечности (presztuplenyija prótyiv csilovecsnosztyi)*. A két orosz szó már szótári jelentésében is kifejezi az emberiség-emberség fogalompár különbségét. Tehát, a francia

48 ANTONIO CASSESE: *International Criminal Law*, 67. o.

49 Erdemovic ügy, Elsőfokú ítélet, 28. pont (saját kiemelés)

50 JACK LANG: *Le reconnaissance par la France du génocide Arménien 710-711.* o.

51 L. pl. ROBERT COUPLAND: *Humanity: What it is...*, különösen: 969. és 972. o. ANTONIO CASSESE általános nemzetközi jogi tankönyve a kalózzokkal kapcsolatban vezeti be a „*hostes humani generis*” - az emberiség ellenségei kifejezést, amelyet „*enemies of humanity*”-ként fordít angolra. L. ANTONIO CASSESE: *International Law*, 245. o. KOFI ANNAN álláspontja szerint a népiirtás ma már nem egy nép, hanem mindannyiunk elleni támadás – *an assault on us all – a crime against humanity*. (NB. az *assault* angol büntetőjog szerinti általános fogalma!) I. KOFI ANNAN, *op.cit.* 364. o.

52 Black's, 400-401. o.

53 „Annak tudatában, hogy e század folyamán gyermekek, nők és férfiak milliói váltak elképzelhetetlen atrocitások áldozataivá, ami mélyen megrázza az emberiség lelkiismeretét,”

54 Black's, 400-401. o. (saját kiemelés)

szöveghez (la conscience *humaine* – crimes contre *l'humanité*) hasonlóan, oroszul is eltérő kifejezést használ a Statútum eredetije.

Nem segít a magyar fordítón, hogy az angolban más emberiség-fogalmat használó Draft Code of Offences Against the Peace and Security of *Mankind*” elkészítésére utasító ENSZ Közgyűlési határozat⁵⁵ orosz változata a „против мира и безопасности человечества” (*emberiség*), míg a francia ezúttal is a „crimes contre la paix et la sécurité de *l'humanité*” fogalmat használja (a fentiek alapján kettős jelentés helyett itt inkább: *emberiség*).

Ez tehát azt bizonyítja, hogy az emberiség illetve az emberiség kifejezések idegen nyelvű megfelelőinek használatában, a jogirodalom és a jogszabályok alapján az angol és francia nyelvű anyagokban a humanity/humanité kettős jelentést hordoz, amelyek közül a 7. cikk tényállásában az emberiség tűnik erősebbnek, míg oroszul megfigyelhető a következetesen használt két eltérő – és az újabb magyar fordítási irányt teljes mértékben alátámasztó szóhasználat. Megjegyzendő, hogy a kortárs orosz irodalom is arra a következtetésre jut, hogy a hatályos orosz büntető kódex sem felel meg a 7. cikkben foglalt emberiség elleni bűncselekmény fogalmának.⁵⁶ Az idézett munka anélkül végzi el a Római statútum és az orosz büntetőtörvény összehasonlítását, hogy az *emberiség* elleni bűncselekmények fogalma egyáltalán előkerülne.

A fordításban szereplő, egy árva „i” betű tehát valóban kifejez érdemi jelentésbeli különbséget:⁵⁷ a két eltérő jelentés közül azonban úgy tűnik, mindkettő szükséges a fogalom megértéséhez.⁵⁸ de csak annyiban, amennyiben kifejezi a védett jogi értéket. SHAHABUDEEN bírő különvéleménye a Tadić ügyben azt sugallja, hogy a két jelentés nem is feltétlenül választható el egymástól:

„[...] az emberiség elleni bűncselekmény azon legitim érdekek elleni támadás, amelyet minden állam elfogad bizonyos, az emberiség együttélését szolgáló standardek megőrzése érdekében.”⁵⁹

A fordítás ezért akár szabad választásunk eredménye lehet: „csak” a fogalom pontos tartalmi átvétele lehet követelmény. Az emberiség lelkiismerete akkor is sérülhet, ha egy konkrét ügyben az ügyész nem tudja bizonyítani, hogy valóban a Föld minden egyes emberének érdekeit sérti az adott cselekmény – amint azt az *emberiség* elleni bűncselekmények esetében

55 177/1947 UNGA Res.

56 ИБРАГИМОВ: *Статут Международного уголовного суда и уголовный кодекс РФ*, 42. o.

57 L. még VINCENT-JOEL PROULX: *Rethinking the ICC Jurisdiction*, 1022. o. Az emberiség értelemben vett fordítás alapozza meg egyes államok és szerzők számára az egyetemes joghatóság gyakorlását ilyen bűncselekmények elkövetése esetén. L. még Gellért Ádám javaslatával kapcsolatos sajtóreakciókat - ALBERT ÁKOS: *Fordítási baki miatt úszhat el a Biszku-ügy*, Origo.hu, |2010. 11. 07.,

58 COUPLAND: i.m. 972. o.

59 SHAHABUDEEN bírő idézett különvéleménye, 40. o. saját kiemelés

ad absurdum várhatnánk. A tényállási elemek között ma már nem szerepelnek olyan nehezen körülírható eszmék, mint „a humanitás törvényei”, az emberiség vagy az emberiség: ezek, az ICTR gyakorlata óta a tételes jog számára lényegesen könnyebben kezelhető, objektív jelentést nyertek. A figyelembe veendő, angolszász jogban gyakori „teszt” elemei a Római statútum e ponton szembeszökően kiváló magyar fordítása szerint: valamely *széleskörű és módszeres, polgári lakosság elleni támadás* valósíthat meg tényállásszerű magatartást.

A tényállás címe a nemzetközi törvényszékek joghatósága szempontjából kevésbé fontos, az érdemi eljárás lefolytatásának képességéhez azonban elengedhetetlenül szükséges, hogy a magyar jog tartalmazza e nemzetközi tényállások tartalmilag pontos megfelelőjét.⁶⁰ A fordítás kérdését az imént tárgyalt fogalmi határozatlanság ellenére is illenék eldönteni, legkésőbb a majdan elfogadásra kerülő kihirdető jogszabályban. Elfogadható, sőt, támogatandó a jelenlegi fordításban szereplő emberiség elleni bűncselekmény, amely valószínűleg a magyar irodalomban megjelent vélemények hatására került be a szövegbe.⁶¹ A fenti okfejtés alapján elvben ugyanígy elfogadható lenne a jelenlegi, emberiség elleni bűncselekmény kifejezés megtartása, bár kétségtelen jogpolitikai visszasságai lennének, ha egy létező jogi terminus megjelölését betűhíven megőriznénk (jelenlegi Btk. XI. fejezet címe), míg a tényleges jelentését teljesen átírná a módosítás (Római statútumot kihirdető jogszabály). Felmerülhetnek viszont új fordítások is, a magam részéről a fogalom kettősségét is kifejező megoldásnak tartanám az „*emberség elleni bűncselekmény*” használatát, amelyet viszont valószínűleg sokan egyszerű nyomdahibának tartanának, annak ellenére, hogy az emberség első jelentéseiben igen közel áll az ENSZ három, fent vizsgált hivatalos nyelvén kifejtett fogalomhoz, ugyanakkor régies irodalmi jelentésében megtalálható volt az emberek összessége is.⁶²

Az elnevezés körüli vita azonban tételes nemzetközi jogi következményekkel nem járó kérdést jár körül: a tényállások tartalma már ebből a szempontból is komolyabb aggályokat vet fel. E ponton teljesen egyetértek a T/4490. számú törvényjavaslat indoklásával: a magyar Btk. jelen pillanatban ezeket a bűncselekményeket nem tartalmazza.⁶³ Az Alkotmány alapján ez viszont egyértelmű következménnyel jár:

„57. § (4) Senkit nem lehet bűnösnek nyilvánítani és büntetéssel sújtani olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog vagy - a határozatok kölcsönös elismerése elvének érvényesülése céljából az Európai Unió jogi aktusai által meghatározott körben, az

60 ANDREW CLAPHAM: *Issues of complexity...* 64. o. in.: From Nuremberg to the Hague

61 NAGY KÁROLY: *Nemzetközi jog*, 654. o. (1064 §) és KUSSBACH ERICH: *Nemzetközi és európai büntetőjog*, 154-155. o.

62 *Magyar értelmező kéziszótár*, 373. o.

63 Nem arról van szó, hogy a bűncselekmények egyes elemei ne jelennének meg a Btk.-ban. Ugyanakkor valamennyi megkövetelt tényállási elem egyetlen esetben sem eredményez olyan konstellációt, amelyben a Római statútum szerinti bűncselekmény a magyar jog szerint hasonló minősítést, nem elévülő módon büntethető lehetne.

alapvető jogok lényeges tartalmát nem korlátozva - a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség létrehozásában közreműködő más állam joga szerint nem volt bűncselekmény.”

A Római statútum 7. cikkének a Tényálláselemekben részletesen kifejtett elkövetési magatartásai alapján ugyan rokonítható néhány magyar Btk-ban szereplő tényállással, de igazi átfedést akkor sem tudunk kimutatni, ha eltekintünk a „széleskörű és módszeres” elkövetés általános követelményétől, az alanyi oldal azon eleméről, miszerint az elkövető e támadásról tudva, annak részeként követi el cselekményét, stb. Emiatt nem beszélhetünk megfelelő tényállásról még az alapvetően nyitott tényállású emberölés esetében sem.⁶⁴ A b. pont szerinti kiirtás (*extermination*) még nehezebben feleltethető meg a magyar tényállásoknak.⁶⁵ A jelenleg szoba jöhető „rokon tényállások” közül (több emberen elkövetett emberölés kísérlete, gondatlan veszélyeztetés stb.) mindegyikéről megállapítható,⁶⁶ hogy a kiirtás tényállásának valamelyik lényegi eleme hiányzik belőlük, vagy ellenkezőleg: túl szigorú bizonyítási terhet rónának a vád képviselőjére. Itt ugyanis egy olyan szándékos bűncselekményről van szó, amelynek eredménye egy közösség tagjait veszélyeztető helyzet kialakítása, az elkövetési magatartások határozatlansága miatt viszont ez is egy igen nyitott tényállás.⁶⁷ A rabszolgaságba taszítás több eleme is megtalálható (személyek felett tulajdonjogot vagy annak elemeit gyakorolja) a Btk. 174-175/B szakaszaiban, különösen az emberkereskedelem tényállásában. Ugyanakkor az elévülés tilalma alól a Btk. 33. § (2) bekezdésben felsorolt kivételek között nem szerepel, és e bűncselekményben sem értékelhető a polgári lakosság elleni széleskörű és módszeres támadás részként történő elkövetés – így, ha mégoly hasonló tényállás is, nem tekinthető a 7. cikk c) pont szerinti emberiség ellenes bűncselekménynek, sem hatásában, sem rendszertanilag. Hasonló a helyzet az e. pont szerinti „bebörtönzés vagy a fizikai szabadság elvonásának más súlyos formája” nevű tényállással amelyet a általános feltétel híján a magyar bíró a valószínűleg a Btk. 174-175. §-ai alapján minősítene, ismét csak egy elévülő, hagyományos bűncselekményként azonosítva egy emberiség elleni bűncselekményt. A kínzás emberiség elleni bűncselekményként szintén csak az általános feltétel hiánya miatt nem értékelhető megfelelően a testi sértés valamely alakzataként. E bűncselekményekre esetleg megfelelő rendezést jelenthetne az általános részben foglalt olyan

64 Tényállások Elemei, ICC Résztes Államok Gyűlése/1/3, 116. o.

65 N.B. A magyar fordításban könnyen összetéveszthető lehet a népirtással, annak egyik elkövetési magatartása különös hasonlóságot mutat. A kiirtás „olyan életfeltételek szándékos előidézése, többek között a táplálékhoz és a gyógyszerhez jutás lehetőségétől való megfosztás, amely a népesség egy részének pusztulását okozhatja” , míg a népirtás egyik esete szerint „csoportnak szándékosan olyan életfeltételek közé kényszerítése, amelyek a csoport teljes vagy részleges fizikai megsemmisülését okozhatják”.

Más tényállási elemek viszont lényeges eltéréseket mutatnak. A kiirtás természeténél fogva nem diszkriminatív (lakosság egy része vs. nemzeti, etnikai, faji, vagy vallási csoport) és nem célzatos bűncselekmény.

66 Ilyen lehetne például a veszélyeztetést előidéző cselekmények többsége, különösen a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés, ugyanakkor a kiirtás esetében teljesen irrelevánsak a különböző foglalkozási szabályok. A több emberen elkövetett emberölés kísérlete szintén hasonlítható, de ezzel a kapcsolatban megint csak hiányzik a polgári lakosság elleni széleskörű és módszeres támadás, mint a tényállásban is megjelenített minősítő körülmény.

67 Tényállások Elemei 117.o.

rendelkezés, amely a polgári lakosság elleni széleskörű és módszeres támadás részeként elkövetett cselekményekhez a megfelelő jogkövetkezményeket fűzné, valamennyi releváns tényállás vonatkozásában. Mindenképpen kisebb nehézséget okozna a fenti hevenyészett összehasonlítás helyett valamennyi, emberiesség elleni bűncselekményként is szóba jöhető Btk. tényállás azonosítása, és az olykor szükséges apróbb módosítások végrehajtása: egy ilyen jellegű Btk. módosítás azért sem tűnik indokoltnak, mert egyrészt teljesen feleslegesen terhelné a hagyományos bűncselekményeket a nemzetközi tényállási elemekkel, másrészt nem oldaná meg valamennyi emberiesség elleni bűncselekmény magyar jogba történő átültetését.

A fenti emberiesség elleni cselekményeken túl, a nürnbergi és az újabb tényállások között is akad olyan, amely a hiányzó belső jogi párhuzamok miatt, a magyar Btk. alapján aligha lenne büntethető. Meglepő módon ilyen az egyik legsúlyosabb és leggyakoribb emberiesség elleni bűncselekmény: a d.) pont szerinti lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása. Meghatározása jelenleg hiányzik a Btk. XI. fejezetben szereplő háborús bűncselekmények illetve az 1945. évi VII. tc. tényállásai közül. E cselekménynek a kényszerítés illetve a polgári lakosság elleni erőszak csak *egy* eleme: döntő fontosságú az *eredmény*, amely a területen jogszerűen tartózkodó személyeknek nemzetközi jogi felhatalmazás hiányában, kényszerítő cselekménnyel végrehajtott más államba vagy területre történő deportálása.⁶⁸ Természetesen a Btk. 160. § a) pontja szerinti bűnös hadviselés az ilyen helyzeteket is magában foglalhatná,⁶⁹ de annak alanya csak a katonai parancsnok lehet, az elkövetéséhez pedig a „hadművelet folytatása” fordulat alapján fegyveres konfliktus szükséges, amely az emberiesség elleni bűncselekmények esetében nem tényállási elem.

A kilencvenes évek során a polgári lakosság elleni széleskörű és módszeres támadások részeként korábban nem részletezett bűncselekmények jelentek meg az emberiesség elleni bűncselekmények között. A Római statútum 7. cikk g. pontja azokat az alapesetben nemi erkölcs elleni bűncselekményeket sorolja fel, amelyeket az utóbbi évek fegyveres konfliktusaiban az elkövetők már nemcsak saját szexuális vágyaik kiélése miatt követtek el, hanem olykor tudatosan törekedtek az adott terület etnikai arányainak ilyen módon történő megváltoztatására. A tényállások között ezért szerepel az erőszakos közösülés, amely a Statútum nyílt tényállása miatt („a nemi erőszak bármely más, hasonlóan súlyos formája”) a magyar Btk.-ból ismert különbségtétel nélkül magában foglalja az erőszakos közösülés, a fajtalankodás különböző eseteit, a nemi rabszolgaságban tartást, a prostitúcióra kényszerítést, amelyek a korábbi példákhoz hasonlóan, lévén hogy belső jogban ismert bűncselekmények nemzetközi megfelelői, egy vagy több Btk. különös részi tényállás alkalmazásával is

68 Tényállások Elemei 118.

69 160. § Az a katonai parancsnok, aki a hadviselés nemzetközi jogi szabályainak megsértésével

a) olyan hadműveletet folytat, amely súlyos kárt okoz a polgári lakosság életében, egészségében vagy javaiban, a veszélyes erőket tartalmazó létesítményekben,

b) védelem nélküli helység vagy fegyvermentes övezet ellen indít támadást, büntettet követ el...

üldözhetőek lennének, a korábban már többször említett általános feltételek és jogkövetkezményeik együttes alkalmazhatósága esetén. Ugyanakkor e cselekmények tömeges (széleskörű és módszeres) elkövetése a hétköznapi bűncselekmények között ritka, szinte elképzelhetetlen. A Statútum büntetni rendeli ezeken felül azokat a cselekményeket is, amelyek mögött latensen a már említett speciális cél is megjelenhet (anélkül azonban, hogy ezt a célt a jogalkotó a tényállás elemévé tette volna): ilyen a kényszerterhesség, illetve a kényszer-sterilizálás.

Történelmi szerepén túl is érthetetlen, hogy a Holokauszt megtorlására Nürnbergből az Eichmann ügyön át Klaus Barbie peréig sikerrel alkalmazott tényállás, „az üldözés” miért maradt ki teljesen a magyar Btk-ból, sok évvel a rendszerváltás után is. Bármennyire közel is áll hozzá a 174/B. § szerinti Nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszak,⁷⁰ lényeges különbség, hogy az üldözést bármely, a 3. bekezdésben meghatározott politikai, faji, nemzeti, etnikai, kulturális, vallási, nemi, vagy más, a nemzetközi jog által egyetemesen tiltott egyéb ismérv alapján meghatározható csoport vagy közösség ellen el lehet követni. Mivel a diszkrimináció legsúlyosabb, erőszak alkalmazásával együtt járó formáját csak részlegesen védi a magyar büntetőjog, tételes és lényegesen szűkebb felsorolást adva a passzív alanyok lehetséges csoportjáról, így véleményem szerint kiüresedni látszik az Alkotmány 70/A § (2) bekezdése.⁷¹

A személyek erőszakos eltüntetése című büntett az emberiesség elleni bűncselekményeken belül egy, a nemzeti adaptáció során fennálló másik lehetséges problémára is felhívja a figyelmet; a Római statútum megfelelő részeinek átültetésére vonatkozó igény nem pusztán az emberiesség elleni bűncselekmények hosszú felsorolásának betűhív átiratát jelenti. A személyek erőszakos eltüntetése a Btk. XV. fejezet, IV. címében foglalt hivatali bűncselekmények közül több tényállás elemeivel azonos alapokra épül.⁷² A Statútum szerinti kötelező tényállási elem a titokban történő elkövetés: ez a körülmény a magyar jogban gyakorlatilag értékelhetetlen. A cselekmény elkövetéséhez viszont az emberiesség elleni bűncselekmény esetében nem szükséges a jogtalan hátrány okozása, vagy jogosulatlan előny szerzése, és a fogvatartás jogellenessége sem értékelendő, mert a jogellenesség, *prima facie* bármilyen különös, nem tényállási elem. Egy emberi jogokat tiszteletben tartó demokráciába helyezve e bűncselekményt, érdekes anomáliához vezetne, ha a letartóztatás tényének, mint különleges személyi adatnak megfelelően titkos kezelését *ad absurdum* e tényállás körébe próbálnánk sorolni. Az elhatárolás egyedüli módja a szándék lehet, a Statútum szerint: „később nem ismeri el, hogy ezeket a személyeket szabadságuktól megfosztotta vagy

70 174/B. § (1) Aki mást valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása miatt bántalmaz, illetőleg erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, büntettet követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

71 (2) Az embereknek az (1) bekezdés szerinti bármilyen hátrányos megkülönböztetését a törvény szigorúan bünteti.

72 Btk. 225-226. § illetve 228. §

megtagadja, hogy sorsukról, tartózkodási helyükről tájékoztatást adjon, azzal a szándékkal, hogy hosszabb időre elvonja tőlük a jog által biztosított védelmet”

A háborús bűncselekmények tekintetében, ha ma nem is találunk betű szerinti egyezést a nemzetközi joggal, de a magyar Btk. tényállásai szövegszerűen kis módosítással olyan utaló szabállyá alakíthatóak, amelyek tartósan és teljesen lefednék a Római statútum háborús bűncselekményeit. A Btk. 160. § szerinti bűnös hadviselés vagy az 1945. évi VII. törvénycikkkel törvényerőre emelt 81/1945. (II. 5.) ME rendelet 11. § (5) bekezdése⁷³ szerinti háborús bűncselekmények azonban jelenleg olyan megkötések tartalmazznak, amelyek alapján ez a bűncselekményi kör sem feleltethető meg a jelenleg, nemzetközi jogi értelemben vett háborús bűncselekményeknek. Bűnös hadviselést a Btk. szerint csak a katonai parancsnok követhet el, a „VII. törvénycikk” tényállása viszont lényegében csak a „megszállott területek lakosságával vagy a hadifoglyokkal való bánás tekintetében” alkalmazható. A törvénycikk 13. §-val együttesen értelmezve az az abszurd helyzet áll elő,⁷⁴ hogy aki háborús bűncselekmény elkövetéséhez *segítséget nyújt*, a fenti megszorítások hiánya miatt nagyobb valószínűséggel büntethető, mint a Római statútumban illetve kísérő dokumentumaiban foglalt tényállásszerű magatartást ténylegesen elkövető személy. A helyzet nem csak a józan ész szabályaival, hanem az Alkotmánybíróság által adott jogértelmezéssel is ellentétes lenne:

A háborús és emberiség elleni bűncselekmények megbüntetésére vonatkozó nemzetközi köteletség a teljes kogens nemzetközi joganyagra vonatkozik. Nem vállalható tehát anélkül, hogy a magyar jog ne fogadná el a büntethetőség nemzetközi jog szerinti feltételeit is. Ha a háborús bűncselekmények és emberiség elleni bűncselekmények bármely, a nemzetközi szokásjog egyértelmű részét képező szabályát is a magyar jog másként értelmezné, a belső jogban e néven üldözött bűncselekmények megszűnnének a nemzetközi jog értelmében vett háborús bűncselekmények és emberiség elleni bűncselekmények lenni. A magyar állam ilyen eljárása egyébként sem változtatna a nemzetközi jogi parancson és az állam kötelezettségén, s nem változtatna semmit az ilyen tetteket elkövetők nemzetközi büntetőjogi felelősségén sem.”⁷⁵

Tanulságos, és véleményem szerint a jogszabály kétes története ellenére is megtartásra,⁷⁶ de legalábbis továbbgondolásra érdemes viszont az elkövetési magatartás megfogalmazása,

73 11. § (5) „Háborús bűnös az, [...] aki a megszállott területek lakosságával vagy a hadifoglyokkal való bánás tekintetében a háborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályokat súlyosan megsértette, vagy a visszacsatolt területek lakosságával, a reábizott hatalommal visszaélve kegyetlenkedett, vagy aki általában akár belföldön, akár külföldön felbújtója, tettese vagy részese volt emberek törvénytelen kivégzésének vagy megkínzásának.”

74 13. § (2) „Háborús bűnös az is, [...] aki valamilyen katonai jellegű alakulatnak személy vagy vagyontárgy ellen elkövetett erőszakos cselekményhez segítséget nyújtott.”

75 53/1993 ABh, V. rész, 1. pont

76 A „VII. tc.” és rajta keresztül a 81/1945. ME rendelet hatályban tartása több szempontból aggályos.

miszerint a cselekményt az követi el, aki (a fenti megkötéssel) a háborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályokat súlyosan megsértette. Így a Statútum kazuisztikus szabályozásának átvétele nélkül válna valamennyi ott megfogalmazott tényállás büntethetővé, hiszen azok mindegyike korábban már létezett tilalom mellé állít büntetőjogi védelmet.

A háborús bűncselekmények esetében azonban a majdani jogalkotási eljárásnak gondosan mérlegelnie kell, hogy a humanitárius jogi háttérszabályok közül mennyit emeljen be a büntető jogszabályok közé – azok nélkül ugyanis a háborús bűncselekmények könnyen vezethetnek téves, de legalábbis nem megfelelő eredményre. A humanitárius nemzetközi jog relatív önállóságára, a szabályok mennyiségére és komplexitására tekintettel a kazuisztikus szabályozást kiválthatná egyfajta „előzetes döntési eljárás” bevezetése az ilyen ügyekben, amelynek csak a felmerülő humanitárius jog tartalmát tisztáznák egyértelműen.

Bármelyik megoldást válassza is a jogalkotó a Római statútum magyar jogba ültetésére, a szerződés szövegének mielőbbi kihirdetése elkerülhetetlen. A magyar külföldi katonai szerepvállalásra tekintettel nem elhanyagolható, hogy katonáink jelenleg is olyan konfliktusokban harcolnak, amelyek tényleges biztonsági és harcászati feladatokon túl a humanitárius jog szakértői számára is nehezen feloldható helyzetek tömegét vetik fel – elég csak a gyerekkatonákra vagy a nem állami szereplőkre utalni, a kombattánsi minőség változásairól már nem is beszélve. Ilyen helyzetben a nemzetközi büntetőjog megfelelő hazai szabályozása iránti igényt lebecsülni vétek.

A Római statútum szövegének magyar fordítása hozzáférhető, a kihirdető jogszabály tervezete egyszer már elkészült. A fordítás rövid átvizsgálásán kívül érdemi munkával e jogszabály elfogadása egyelőre nem járna: a kihirdetés nem okozna normakonfliktust, a későbbi részletes átültetés kialakításához így időt lehetne nyerni: megszűnne a jelenlegi jogalkotási kényszer. A Statútum szövegének kihirdetéséhez minden rendelkezésre áll: már „csak” a politikai akarat hiányozhat.

Lényegében a rendelet tartalmazza az érdemi büntetőjogi tényállásokat, amelyeknek a Jogalkotásról szóló 1987. évi XI. tv. 3. § f) pontja szerint a Magyar Köztársaságban csak törvényben lenne helyük. Ráadásul erősen átpolitizált tényállásai igencsak abszurd eredményekre vezetnének, ha azokat ma bárki teljesen komolyan venné. Az eredetileg nyilván a zsidótörvények készítőivel szembeni megtorlására szolgáló, utóbb a koncepciók perек sorozatának alapul szolgáló népellenes bűncselekmény *ma is hatályos alapesete* így szól: „15. § Népellenes büntetettben bűnös: 1. a minisztériumnak, az országgyűlésnek az a tagja vagy az a vezető állást betöltő közalkalmazott, ki a nép érdekeit súlyosan sértő jogszabály kezdeményezője volt, vagy annak meghozatalában tudatosan résztvett.”